

АНАЛІЗ РИНКУ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Ващенко В. В., аспірант кафедри економічної теорії*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashchenko.valentyn@gmail.com

Анотація. Нині питання нафти та нафтопродуктів є достатньо важливим як у теоретичній, так і практичній площинах. Особливого значення набуває питання повноти та відповідності сучасним ринковим умовам існуючого в Україні порядку формування цін на нафту вітчизняного видобутку.

У статті проаналізовано сучасний стан ринку нафти в Україні та досліджено динаміку середніх цін на нафтопродукти в Україні. Проаналізовано динаміку цін на нафтопродукти в Європі. Досліджено тенденції видобутку нафти в Україні та визначено їх неухильне зниження останніми роками.

У результаті аналізу національного ринку сирової нафти визначено, що: стала тенденція торгівлі сировою нафтою на ринку України зумовлена скороченням об'ємів переробки нафти, яке, у свою чергу, спричинене витисненням із національного ринку вітчизняного пального імпортом; основною причиною незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива є його якість, що не відповідає вимогам сучасних стандартів та не відповідає до нього ціна; низька якість моторного палива вітчизняного виробництва визначається переважним використанням для його виробництва низькоякісної (високосіркової) імпортової (російської) нафти; у цілому конкурентоспроможність вітчизняної нафтопереробної галузі визнана низькою.

Ключові слова: нафта, нафтопродукти, ціна, імпорт, експорт, ринок.

Актуальність.

Стрімке зростання цін на нафту на світовому ринку потребує визначення факторів, що його спричинили. Проблеми ціноутворення на вуглеводні останнім часом є доволі актуальними як на вітчизняному ринку, так і на іноземному. Це визначається особливою роллю, яку нафта відіграє

у світі, та дефіцитністю вуглеводневих ресурсів, їх вичерпністю. Постійні коливання цін на світових ринках нафти ускладнюють можливість їх прогнозування з метою резервування в бюджеті чи інших державних фондах коштів для стабілізації цін. Саме зазначеними та іншими обставинами зумовлюється актуальність виконання поданого дослідження.

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор М. П. Талавира

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми ціноутворення завжди цікавили таких зарубіжних вчених, як Кауфман, Гейтлі, Марн, Регнер, Завада, серед російських вчених – В. Єсіпова, В. Тарасевича, які досліджували методи ціноутворення на засадах витратного методу та його пристосування до умов ринкової економіки. Серед вітчизняних вчених теоретичні основи ціноутворення знайшли відображення у наукових працях І. Лукінова, Я. Плоткіна, П. Беленького, А. Мельник та інших, які досліджували зазначену проблему передусім у контексті управління витратами і результатами та державного регулювання, і зокрема – на ринку нафтопродуктів.

Дослідження механізмів ціноутворення на вітчизняному та світовому нафтовому ринку нині практично відсутні як з причини його відносної закритості, так і на підставі відсутності інтересу серед дослідників, оскільки цей ринок майже завжди був найбільш регульованим.

Мета дослідження – аналіз ринку нафти та нафтопродуктів в Україні та перспектив його розвитку відповідно до світового досвіду.

Матеріали і методи дослідження.

При проведенні дослідження було використано такі методи: монографічний – під час опрацювання фахових літературних джерел та роботи з текстовим поданням зазначеної проблематики; системний – для уточнення категоріального апарату; логічний – для визначення позитивних соціальних та економічних ефектів, з метою узагальнення результатів і формування висновків.

Результати дослідження та їх обговорення.

Нафта та продукти її переробки відіграють провідну роль у розвитку світової економіки. Починаючи з 70-х років ХХ століття, коли нафта перетворилася на домінуючий енергоносій і стратегічний товар, кон'юнктура ринку нафти й нафтопродуктів опинилася в центрі уваги світового бізнесу і політики. Саме на цьому ринку в усьому своєму різноманітті та суперечності виявляються слабкі й сильні сторони розвитку світового господарства в цілому і результати діяльності окремих його учасників. Нафтовий ринок – це ринок, на якому взаємопов'язані інтереси багатьох держав світу [7].

Нафта була, є і в найближчому майбутньому залишиться основним джерелом первинної енергії, споживання якої неухильно поширюється у зв'язку з подальшим розвитком світової економіки. Одночасно зростає використання нафти і нафтопродуктів як сировини для хімічної промисловості, що, як відомо, економічно більш виправдано і ефективно порівняно з прямим енергетичним використанням вуглеводнів.

В Україні вирізняють три нафтогазоносні регіони: Східний, Західний та Південний.

Східний регіон утворився на Дніпровсько-Донецькій нафтогазоносній області й нині є найпродуктивнішим за обсягами видобутку вуглеводнів в Україні. Він має близько 85% запасів природного газу та близько 61% видобувних запасів нафти України [3]. Географічно розташований у межах Чернігівської, Сумської, Полтавської, Дніпропетровської, Харківської, Луганської та частково Донецької області.

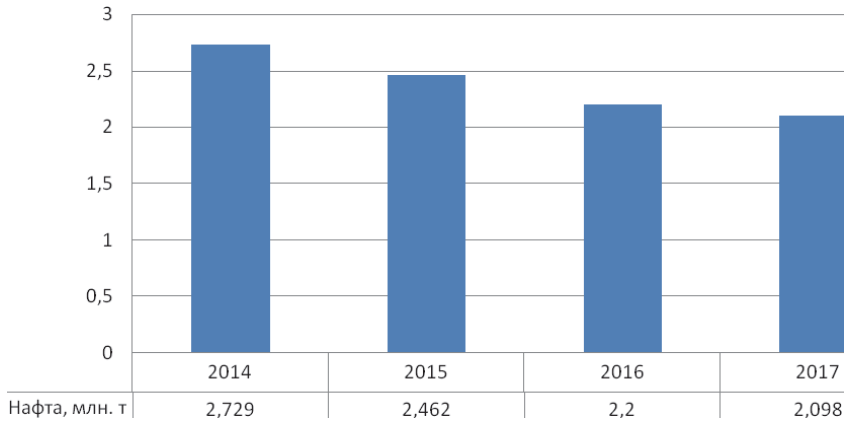

Рис. 1. Тенденція видобутку нафти в Україні, млн. тонн

Західний регіон включає в себе Передкарпатську, Карпатську, Волино-Подільську нафтогазоносні та Закарпатську газозоносну область. Географічно розміщується у Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях.

Південний регіон утворюють Переддобрудзька, Причорноморсько-Кримська, Індоло-Кубанська та Азовсько-Березанська нафтогазоносні області. Географічно розташований в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій і частково Донецькій області, а також у Криму.

В аналізованому періоді в Україні спостерігалася стійка тенденція скорочення ринку нафти, основною причиною виникнення якої стало зниження попиту на неї. Показники, що характеризують динаміку видобутку нафти в Україні, наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, обсяги видобутку нафти зменшуються з кожним роком. У 2017 р., порівняно з 2014 р., показник видобутку нафти зменшився на 0,631 млн т (30,1%).

Раніше на українських нафтопереробних заводах перероблялося від 24 млн т нафти (дані за 2004 р. до

10 млн т (2010 р.). Упродовж останніх років щорічні обсяги переробки нафти в Україні становили всього близько 2,1–2,3 млн т. Частка дизельного пального українського виробництва на внутрішньому ринку в 2016–2017 роках оцінюється лише на рівні 10–11%. Унаслідок скорочення обсягів переробки нафти, попит на українському ринку в нафтопродуктах задовольняється за рахунок імпорту переважно з Білорусі, Литви, Російської Федерації, Польщі тощо [6].

Протягом останніх чотирьох років в Україні працює тільки «Кременчуцький НПЗ» та й то не на повну потужність. Відтак фактична відсутність виробництва в Україні необхідних обсягів нафтопродуктів, з точки зору їх впливу на формування балансу попиту та пропозиції, призвела до того, що ціни на імпортні нафтопродукти при постачанні в Україну формуються з премією до котирувань (за принципом імпортного паритету). У найкращі для галузі часи ціни на імпортний ресурс для України формувалися з дисконтом до котирувань (експортний паритет). Таким чином, кризовий стан в українській нафто-

Географічна структура імпорту дизельного палива в Україну в 2015–2017 роках (тис. тонн)

Країна	2015 р.	2016 р.	частка 2016 р., %	2017 р.	частка 2017 р., %	Зміна 2017/16, тис. т
Білорусь	2173	2813	54,88	2336	43,11	-477
РФ	1334	1058	20,64	2044	37,72	986
Литва	465	550	10,73	540	9,96	-11
Греція	310	298	5,81	200	3,69	-98
Туркменістан	18	40	0,78	150	2,77	110
Індія	-	45	0,88	61	1,13	16
Польща	288	109	2,13	24	0,44	-85
Угорщина	54	58	1,13	22	0,41	-36
Ізраїль	137	87	1,7	21	0,39	-67
інші	56	68	1,33	21	0,39	-46
Всього	4835	5126	100	5419	100	293

переробній галузі призводить до більш високих цін на нафтопродукти для кінцевого споживача (за оцінками, різниця становить 20–50 USD/т). Крім того, ця премія до ціни не залишається в Україні та не спрямовується на розвиток економіки.

Розрахункове споживання дизельного пального в Україні впродовж

останніх п'яти років збільшилося на 17%, або 858 тис. т (2017 р., порівняно з 2013 р.). Імпорт дизельного пального в Україну збільшився на 26%, або 1,1 млн т при зниженні виробництва на 39%, або 382 тис. т (2017 р. відносно 2013 р.). Аналіз географічної структури імпорту за період 2015–2017 років (2013 і 2014 роки не враховуємо через

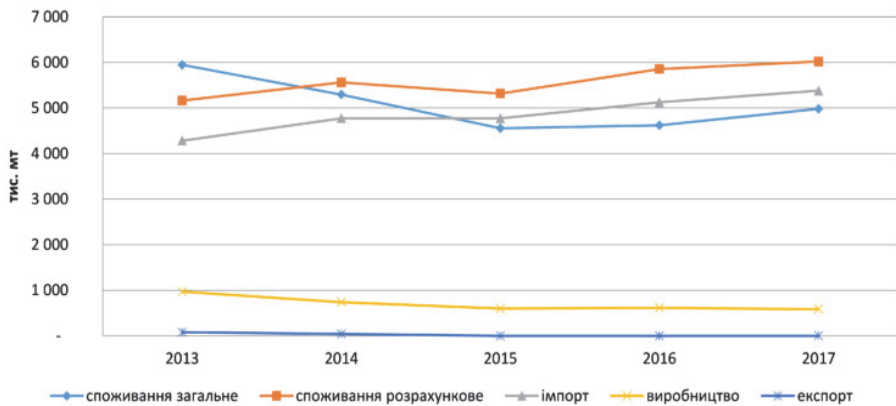

Рис. 2. Ситуація на ринку ДП України у 2013–2017 роках

схемні поставки «транзиту» та ситуацію в АР Крим, Луганській та Донецькій областях) демонструє суттєве збільшення обсягів імпорту дизельного пального з Білорусі, Литви, Туркменістану та двократне збільшення – з РФ. Також двократне збільшення обсягів імпорту бензину спостерігається з Білорусі – у 2015 р. було імпортовано 621 тис. т, у 2016 р. – близько 1,2 млн т, у 2017 р. – близько 1 млн т, що становить майже 80% від усього імпорту бензинів в Україну [6].

Упродовж останніх 10 років, через різницю у вартості дизельного пального та бензинів на ринку України, спостерігається тенденція поступового переходу споживачів із бензинів на ДП та СПБТ (щоправда, через суттєве підвищення вартості СПБТ протягом останнього часу, перехід на нього став менш привабливим). Усе це, а також ситуація в АР Крим, Луганській та Донецькій областях, за останні п'ять років (2017 р. порівняно з 2013 р.) призвело до того, що розрахункове споживання бензинів моторних в Україні знизилося на 28%, або на 711 тис. т. При цьому імпорт бензинів в Україну зменшився на 30%, або на

526 тис. т при зниженні виробництва на 42%, або на 407 тис. тонн.

На наш погляд, для задоволення поточної потреби України в бензинах та ДП (за різними оцінками, сумарно приблизно 6,8–7,5 млн т на рік) і прогнозованого незначного зростання рівня споживання в короткостроковій перспективі, щороку необхідно переробляти близько 15–16 млн т нафти. При цьому ще буде додатково вироблено приблизно 3–3,5 млн т мазуту (він може використовуватися для заміщення вугілля та газу на ТЕС) та близько 0,5–0,7 млн т бітуму (використовується для ремонту доріг).

Упродовж кількох десятиріч нафта була основним джерелом первинної енергії. Зростання глобальної економіки приведе до підвищення попиту на багато видів сировини та насамперед на нафту. Головну роль у формуванні попиту на нафтопродукти відіграє рівень використання опалення, електроенергії, транспорту, рівень розвитку економіки та кліматичні умови країни. На пропозицію впливають витрати на розвідування нафтових родовищ і виробництво нафтопродуктів, технологічний рівень, регулятивне оточення,

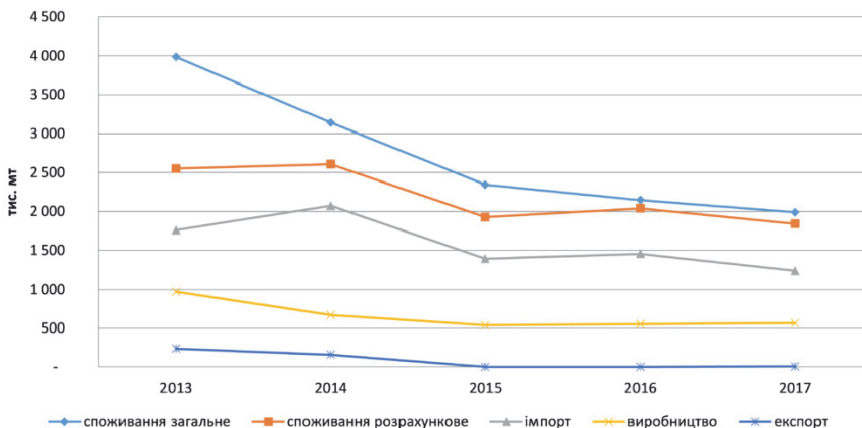

Рис. 3. Ситуація на ринку бензинів моторних України у 2013–2017 роках

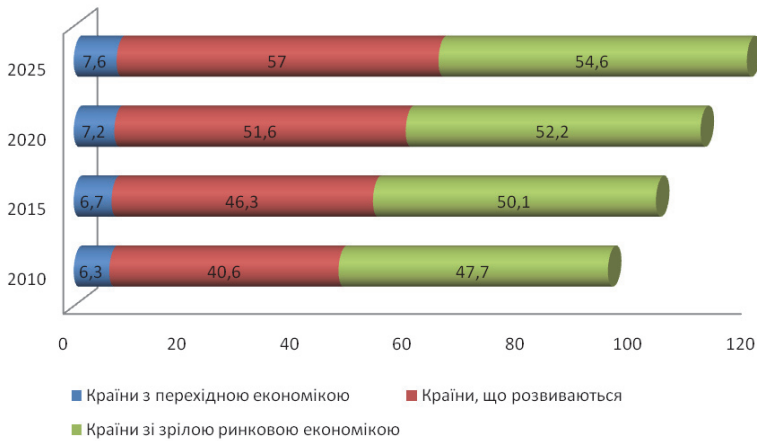

Рис. 4. Прогнозне споживання нафти (млн. барелей / день) [2]

а також цінові коливання [3]. Високорозвинені країни споживають, як правило, більше за слаборозвинені, але існує тенденція суттєвого підвищення попиту на нафту з боку країн, що розвиваються (рис. 4).

Збільшення попиту на нафту в індустріальних регіонах буде пов'язано, головним чином, з підвищенням попиту на нафтопродукти в транспортному секторі, де майже відсутні конкурентоспроможні, з економічного погляду, альтернативи цим видам палива. У країнах, що розвиваються, попит на нафту зростатиме в усіх секторах споживання (використання дизельних двигунів для генерування електроенергії, підвищення попиту на сировину в нафтохімічній промисловості).

Висновки і перспективи.

Питання розвитку ринку нафти та нафтопродуктів України та світу є актуальним на сьогодні й потребує подальшого аналізу. Формування взаємозв'язків та визначення рівня розвитку країн тісно пов'язано зі споживанням енергії. На підставі про-

веденого аналізу розвитку світового ринку нафти та нафтопродуктів можна зробити такі висновки. Основною причиною незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива є його якість, що не відповідає вимогам сучасних стандартів та невідповідна до нього ціна. У цілому конкурентоспроможність вітчизняної нафтопереробної галузі дуже низька.

Спираючись на вищевиявлені особливості формування на українському ринку сирової нафти, порівняно з міжнародним досвідом, можна відзначити значні викривлення у механізмі її ціноутворення, що призводять до здорожчання вартості її переробки, а отже, й до неконкурентоспроможності вітчизняних нафтопродуктів.

Список використаних джерел:

1. Вікторов С. Энергетика – 2030: дорога до кризи? / С. Вікторов // Энергетична політика України. – 2015. – № 10. – С. 8–10.
2. Гірничий енциклопедичний словник : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. – 752 с.
3. Дорожкіна М. Ринок нафти та нафтопро-

- дуктів України: проблеми розвитку та регулювання / М. Дорожкіна // Економіка. – 2006. – № 85. – С. 8–11.
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994>
 5. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів у контексті забезпечення енергетичної безпеки — НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nafta_89ffa.pdf
 6. Рябцев Г. Л. А если так? Шесть возможных сценариев развития украинской переработки и топливного рынка в 2014–2015 гг. / Г. Л. Рябцева // Терминал. – 2014. – № 14. – С. 6–11.
 6. Ryabtsev, G. L. (2014). A esli tak? S Hest vozmojnyih stsenarijev razvitiya ukrainскоy pererabotki i toplivnogo ryinka v 2014– 2015 gg [And if so? Six possible scenarios for the development of Ukrainian refining and fuel market in 2014–2015]. Terminal, 14, 6–11.

References

1. Viktorov, S. (2015). Energetyka – 2030: doroga do kryzy? [Power engineering – 2030: the road to the crisis?]. Energy Policy of Ukraine, 10, 8–10.
2. Girnychiy entsyklopedychniy slovnyk : u 3 t [Mining Encyclopedic Dictionary: 3 t.] (2004). Donetsk: Eastern Publishing House, 752.
3. Dorozhkina, M. (2006). Rinok nafty ta naf-toproductiv Ukraini: problemy rozvytku ta reguluvannya [Market of oil and petroleum products in Ukraine: problems of development and regulation]. Economics, 85, 8–11.
4. The Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2030 The Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine. Available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994>.
5. Problems and Prospects for Oil Products Market Development in the Context of Ensuring Energy Security – NISS. Available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nafta_89ffa.pdf.
6. Ryabtsev, G. L. (2014). A esli tak? S Hest vozmojnyih stsenarijev razvitiya ukrainскоy pererabotki i toplivnogo ryinka v 2014– 2015 gg [And if so? Six possible scenarios for the development of Ukrainian refining and fuel market in 2014–2015]. Terminal, 14, 6–11.

V. Vashchenko

ANALYSIS OF THE OIL AND PETROLEUM MARKET IN UKRAINE

<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2018.03.10>

Abstract. Today, the issues of oil and petroleum products are very important both in the theoretical and practical aspects. Of particular importance is the issue of completeness and compliance with the current market conditions of the existing in Ukraine order of formation of prices for petroleum domestic production.

The article analyzes the current state of the oil market in Ukraine. The dynamics of average prices for petroleum products in Ukraine is investigated. The dynamics of prices for petroleum products in Europe is analyzed. The tendencies of oil extraction in Ukraine are investigated and their steady decline in recent years has been determined.

As a result of the analysis of the national market of crude oil, it was determined that: the tendency of crude oil trade in the Ukrainian market has been caused by the reduction of oil processing volumes, which, in turn, is caused by the exclusion from the domestic market of domestic fuel imports; the main reason for the unsatisfactory competitiveness of domestic motor fuel is its quality, which does not meet the requirements of modern standards and the price not corresponding to it; low quality motor fuel of domestic production is determined by the prevailing use for its production of low-quality (high-sulfur) import (Russian) oil; in general, the competitiveness of the domestic oil refining industry is considered low.

Keywords: oil, petroleum products, price, import, export, market, dynamics.

Ващенко В. В.

АНАЛИЗ РЫНКА НЕФТИ И НЕФТЕПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2018.03.10>

Аннотация. Сейчас вопрос нефти и нефтепродуктов является весьма важным как в теоретической, так и практической плоскостях. Особенное значение приобретает вопрос полноты и соответствия современным рыночным условиям существующего в Украине порядка формирования цен на нефть отечественной добычи.

В статье проанализировано современное состояние рынка нефти в Украине, исследована динамика средних цен на нефтепродукты в Украине. Проанализирована динамика цен на нефтепродукты в Европе. Исследованы тенденции добычи нефти в Украине и определено их неуклонное снижение в последние годы.

В результате анализа национально-го рынка сырой нефти определено, что:

устойчивая тенденция торговли сырой нефтью на рынке Украины обусловлена сокращением объемов переработки нефти, которое, в свою очередь, вызвано вытеснением с национального рынка отечественного горючего импортом; основной причиной неудовлетворительной конкурентоспособности отечественного моторного топлива является его качество, которое не соответствует требованиям современных стандартов и не соответствующая его цена; низкое качество моторного топлива отечественного производства определяется преимущественным использованием для его производства низкокачественной (высокосернистой) импортной (российской) нефти; в целом конкурентоспособность отечественной нефтеперерабатывающей отрасли признана низкой.

Ключевые слова: нефть, нефтепродукты, цена, импорт, экспорт, рынок, динамика.